

Poëzie op niveau in Brno (Judith Nobels)

Het is september 2017 en ik sta voor een klas in het Tsjechische Brno. 36 paar ogen kijken mij verwachtingsvol aan. 29 paar ogen zijn van leerlingen en 7 paar van collega's uit Nederland, Slovenië en Tsjechië.

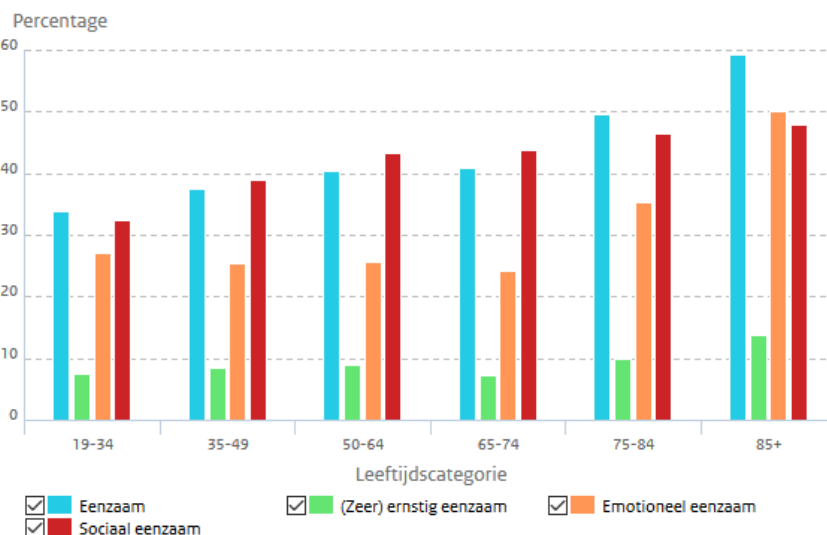

Figuur 1: Het schoolgebouw van třída Kapitána Jaroše

Vooraf heb ik me wel een beetje zorgen gemaakt over dit onderdeel van de uitwisseling. Het is de bedoeling dat ik een gedifferentieerde les over taal ga geven. Dat vind ik op zich geen probleem, want met differentiatie ben ik al een tijd aan de slag. Een beetje enger is wel dat ik daar op het třída Kapitána Jarošegymnasium de voorzitter ben van het docentengroepje dat elkaars gedifferentieerde lessen gaat bespreken. Ik doe er alles aan om me binnen het groepje juist niet als differentiatie-expert naar voren te schuiven, maar toch heb ik het gevoel dat mijn collega's achterin van mij wel wat meer verwachten dan van de andere deelnemers. De afgelopen dagen blonk deze groep uit in het geven van vooral heel aardige en beleefde feedback, maar zie ik ze vandaag niet iets zelfgenoegzamer achterover leunen en de wenkbrauwen alvast in kritische stelling brengen? Bovendien is er nog een taalbarrière. Aangezien mijn kennis van het Tsjechisch vrij beperkt is en de leerlingen niets over Nederlands weten, heb ik besloten mijn les niet alleen in het Engels te geven, maar ook óver het Engels. Dat lost nog niet alle problemen op, want ik heb geen idee wat het niveau van de leerlingen eigenlijk is. Sterker nog, tot twee dagen geleden wist ik niet hoe oud de leerlingen zouden zijn die nu voor me zitten.

De bel gaat en ik laat de leerlingen opstaan. Dat is gebruikelijk op deze school en het lijkt me verstandig dit maar even in ere te houden en te laten zien dat ik weet hoe het hoort. Ik wens hen een goedemiddag, zij antwoorden in koor en ik laat hen weer zitten. Een beetje gek dat een stel zestien- en zeventienjarigen dat zonder morren doet. Ik zie het hier in Nederland nog niet snel gebeuren, maar ik moet toegeven dat mijn Vlaamse ziel dit héél stiekem toch wel een soort van 'correct' vindt. Ik stel mezelf kort voor en vertel dat ik hier voor de uitwisseling ben. De zenuwen ebben snel weg als ik de nieuwsgierige en tegelijk zenuwachtig giechelende leerlingen gadesla. Ze vinden het spannender dan ik.

We zitten in het natuurkundelokaal. Voor de leerlingen is dit een hoogst ongebruikelijke plek voor een taalles, maar ik vind het wel zo handig. Het geeft me een mooi bruggetje naar mijn eerste slide van de presentatie. Ik doe alsof ik dit al lang van tevoren wist, noem het “logical” om een les in een natuurkundelokaal te beginnen met iets wiskundigs en toon de leerlingen een grafiek die het gevoel van eenzaamheid in Nederland afzet tegen leeftijd. Ik vertel wat er op de x- en y-as te zien is en vraag wat hun interpretatie van deze informatie is. De naamkaartjes die ik de leerlingen heb laten maken bewijzen al direct hun nut, want er is niemand die aanstalten maakt om te antwoorden. Ik kies een leerling uit, oefen mijn Tsjechische uitspraak en jawel, daar komt het antwoord: “Loneliness increases with age.” Dan volgen er nog twee moeizame minuten waarin ik bij de leerlingen probeer los te weken wat hiervan de oorzaken zijn. Ik vertel wat over de situatie in Nederland (steeds meer ouderen blijven langer thuis en gaan al lang niet meer bij hun kinderen wonen) en volgens de leerlingen lijkt de situatie in Tsjechië hier aardig op. Ik heb de indruk dat de leerlingen wel ‘mee’ zijn, maar dat het langzame tempo vooral ligt aan hun angst om te antwoorden in het Engels. Dat belooft wat voor hun opdracht straks.

Figuur 2: Eenzaamheid in Nederland afgezet tegen leeftijd. (Bron: www.volksgezondheidszorg.info)

Tijd voor het poëtische element. Ik laat in mijn powerpoint een gedicht zien van een zekere Luboš Huml. Het is een brief van een oude vrouw aan haar zoon waarin ze hem vraagt of hij misschien nog eens een keer op bezoek komt. Het gedicht staat er in het Tsjechisch en ik besluit een leerling het te laten voorlezen. Zo kan ik misschien nog horen of er een bepaald metrum in het gedicht zit. Dat het gedicht rijmt, had ik wel gespot, maar metrum herkennen is iets wat voor een niet-moedertaalspreker moeilijker is. De leerling die ik vraag om voor te lezen reageert een beetje zenuwachtig en leest dan met luide stem en in een monsterlijk snel tempo het gedicht voor. Als er door de dichter al metrum in aangebracht was, heeft deze leerling dat er in ieder geval vakkundig uitgedekt. (Later zal hij mij toevertrouwen dat hij echt niets met gedichten heeft en het bijvoorbeeld ook moeilijk vindt om te horen of woorden rijmen of niet. Ik blijf 's werelds puurste bètaleerling voor me te hebben. Als ik zeg dat het dan wel heel ongelukkig was dat ik hem uitkoos en dat ik hoop dat ik hem hier niet te ongemakkelijk mee heb gemaakt, haalt hij verlegen glimlachend zijn schouders op. Ik gooi er maar een extra complimentje achteraan...)

A LETTER TO HER SON	DOPIS SYNOVI (Luboš Huml)
I know, you have so many obligations: The family, the office, and your friends call on your time enough to try your patience. Saturdays, Sundays, all too quickly end.	Já vím, máš spoustu povinností: rodina, úřad a také přátelé tě okrádají o čas víc než dosti. Je krátká sobota a neděle.
My case is just the opposite, that's plain. Days drag on loitering outside my door. My sleepless nights are run through by a train, which you won't be arriving on, once more.	U mne je tomu právě naopak. Dny loudavě postávají na zápraží. Mým nespánkem každou noc jede vlak, který tě zase nepřiváží.
I'm glad: you have a loving wife, kids, even a chalet with a lovely river view... Forgive me. Age, too, misses hugs, once given. Loneliness makes one sad, that's nothing new.	Isem ráda: máš hodnou ženu, děti, chatu s výhledem na řeku... Odpusť. I stáří touží po objetí. Je smutno samotnému člověku.
Your apple tree is rosy-blossom smothered, breeze blown, its petals, butterfly-like, flit. Give all my love. Drop a line to your mother. <u>Come to stay. Even for just a bit.</u>	Jabloň, cos vsadil na zahrádce, zrůžověla květy. Jsou jako motýli. Pozdravuj doma. Pár řádků napiš matce. Přijď. Třeba jen na chvíli.

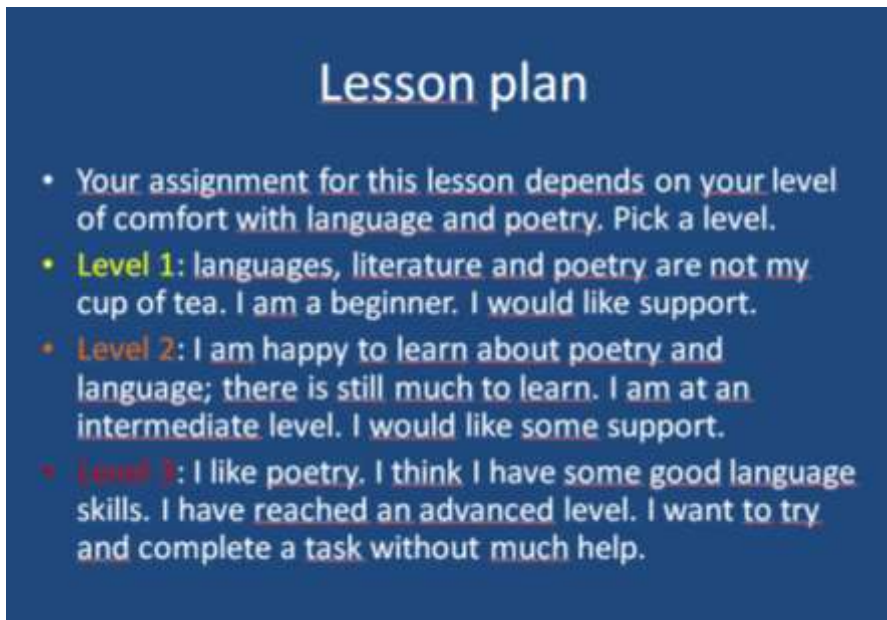
Figuur 3: Het gedicht met vertaling van Václav Z J Pinkava

En nu komt het grote werk. Ik bereid de leerlingen uitgebreid voor op wat komen gaat en vertel hun dat deze les best wel moeilijk wordt. Het geeft dus niet als ze de taak niet helemaal af hebben, benadruk ik voor de zekerheid een paar keer. Het allerbelangrijkste is dat ze gewoon meedoen en proberen. Het doel is dat iedereen van dit gedicht een Engelse vertaling maakt. Die vertaling moet zoveel mogelijk op het oorspronkelijke gedicht lijken en dus ook hetzelfde rijmschema bevatten. Ik word ongelovig aangestaard, maar ga onverstoort verder met uitleggen. Ik heb gehoord dat zij "excellent students" zijn, laat ik weten, dus ik heb er alle vertrouwen in. Een klein beetje bluf doet wonderen.

Er zijn drie niveaus van opdrachten waartussen de leerlingen moeten kiezen. Als ze niet zo van taal houden of zich niet zo comfortabel voelen bij poëzie kiezen ze niveau 1. Vinden ze het wel goed om iets over taal te leren, maar willen ze dit met een beetje hulp, dan kiezen ze niveau 2. Niveau 3 is voor leerlingen die van taal houden en die graag de uitdaging aangaan. Wie wil er niveau 1? Een stuk of zes handen. Die leerlingen laat ik naar voren in het klaslokaal komen. Zij gaan op de eerste rijen zitten. Zo kunnen ze later samenwerken met leerlingen die dezelfde opdracht hebben gekozen en kunnen de leerlingen die niveau 2 hebben gekozen niet te veel bij niveau 1 spieken. Wie wil er niveau 2? De rest van de klas. Niemand durft het aan om voor niveau 3 te kiezen. Later in de bespreking concluderen we dat dit misschien anders was gelopen als ik de opdrachten op een andere manier gepresenteerd had en was begonnen met het aanprijzen van de uitdaging.

Ik zet de leerlingen aan de slag. Ze krijgen vijftien minuten de tijd om een eerste vertaling te maken. Dit doen ze individueel. Ze mogen wel een woordenboek gebruiken. Ik heb er een stuk of tien voor ze klaarliggen. Sommigen vragen of ze ook op hun telefoon mogen opzoeken. Dat mag, want ik heb

woordenboeken te weinig, maar ik vertel hun wel dat er een vertaling van het gedicht online staat en spreek met hen af dat ze daar niet naar gaan zoeken. Dan zou de hele oefening voor niets zijn. Ze knikken begrijpend en volwassen en houden zich, voor zover ik kan zien, allemaal netjes aan die afspraak. Er wordt gezocht en vertwijfeld in de haren gekrabd. Er verschijnen geconcentreerde tongpuntjes in mondhoeken en de eerste woorden komen op papier. Ik loop door het klaslokaal en kijk wat ze ervan bakken.

Lesson plan

- Your assignment for this lesson depends on your level of comfort with language and poetry. Pick a level.
- **Level 1:** languages, literature and poetry are not my cup of tea. I am a beginner. I would like support.
- **Level 2:** I am happy to learn about poetry and language; there is still much to learn. I am at an intermediate level. I would like some support.
- **Level 3:** I like poetry. I think I have some good language skills. I have reached an advanced level. I want to try and complete a task without much help.

Figuur 4: De drie niveaus

De leerlingen met niveau 1 hebben van mij het gedicht en een incomplete Engelse vertaling ervan gekregen. Hier en daar heb ik stukjes van de vertaling weggelaten. Dan moeten ze zelf de open plekken invullen. Aan het einde van sommige versregels heb ik dan weer rijtjes woorden gezet waar ze een vertaling uit kunnen kiezen. Als ze goed kijken, vinden ze makkelijk rijmende paren. De leerlingen van niveau 2 hebben het originele gedicht en enkele aanwijzingen gekregen om hen te helpen vertalen. Ze moeten letten op eindrijm en ze moeten kijken naar figuurlijk taalgebruik. Hoe kunnen ze dat zo goed mogelijk in het Engels inzetten? Sommigen beginnen maar met een letterlijke vertaling, maar anderen slagen er al onmiddellijk in om in hun vertaling het eindrijm te behouden. Twee leerlingen springen er echt uit. Ze tonen veel creativiteit, nemen aanwijzingen gretig aan en beginnen zelfs een gesprek over dichterlijke vrijheid. Er zijn ook echte alfa's in dit lokaal.

Na een kwartier leg ik het werk stil. De meesten waren zo geconcentreerd bezig dat ze van schrik opwippen van hun stoel wanneer ik vraag om de pennen neer te leggen. Nu wil ik dat ze gaan samenwerken in groepjes. Het doel is om hun vertalingen met elkaar te vergelijken en samen tot één vertaling te komen die ze allemaal de beste vinden. Ze krijgen tien minuten en de koppen worden bij elkaar gestoken. Alle groepjes overleggen druk. Er wordt driftig gegumd, geschraapt en gepend. Vaak verzuchten de leerlingen dat ze het moeilijk vinden, maar ze zeggen ook dat het wel lukt om hun vertaling te verbeteren als ze met elkaar mogen overleggen. Ze worden wat zekerder van zichzelf.

A LETTER TO HER SON

I know, you have so many obligations:
The family, the office, and your *comrades/friends/companions*

_____ Saturdays, Sundays, all too quickly *finish/end/stop/fade*.

My case is just the opposite, that's plain.
_____ outside my door.

_____ which you won't be arriving on, once more.

I'm glad: you have a loving wife, kids, even
a chalet with a lovely river view...
Forgive me. _____ hugs, once given.
Loneliness makes one sad, _____.

Your apple tree is _____,
breeze blown, its petals, butterfly-like, *float/flit/wave/sway*.
Give all my love. Drop a line to your _____.
Come to stay. Even for just a *moment/day/while/bit*.

Figuur 5: Het invulgedicht van niveau 1

Tien minuten later vraag ik de aandacht weer klassikaal. Ik verzeker de leerlingen ervan dat het niet erg is als het werk niet af is en dat we gezien de tijd nu naar het laatste deel van de les gaan. Ook dit is weer een uitdagend stukje, beloof ik. Ik vertel dat ik hun ga vragen om iets te doen dat ze best eng kunnen vinden, namelijk om hun vertaling voor te lezen. Het was moeilijk, dat heeft iedereen gemerkt, dus ik vraag ook om met aandacht en respect naar elkaar te luisteren. Ik zoek een vrijwilliger die zijn of haar eerste strofe wil voorlezen. Tot mijn verbazing reageert daar inderdaad een leerling op: een jongen die al in het eerste deel van de les blijk gaf van poëzietalent. Hij leest zijn eerste strofe voor en ik ben oprecht onder de indruk. Ik vraag om applaus en de klas klapt geïmponeerd mee. De vrijwilliger blinkt van trots. Kort bespreken we wat voor oplossingen hij heeft moeten gebruiken om het rijm te behouden. In het gedicht wordt over zaterdag en zondag gesproken, maar hij heeft dit veranderd in 'weekends'. Dat is een goede aanpassing, want hij behoudt zo het rijmschema en heeft aan de betekenis eigenlijk niets veranderd. Ik laat een andere vertaling van het gedicht zien, gemaakt door een Tsjechische dichter en essayist. We kijken naar diens oplossingen en concluderen: er zijn verschillende oplossingen mogelijk.

Een tweede vrijwilliger voor de tweede strofe zit er niet in, maar ik besluit het andere poëzietalent te vragen of zij wil voorlezen. Het verlegen meisje stemt toe, gaat staan en leest ook haar stuk voor. Opnieuw applaus. Ook haar strofe bespreken we en ook zij gaat glimmend weer zitten. (Pas na de les blijkt dat ik uitgerekend aan dit meisje per ongeluk een opdracht van niveau 3 had uitgedeeld. Daar stond enkel het Tsjechische gedicht op met als opdracht het te vertalen. Ze had deze prestatie dus neergezet zonder extra aanwijzingen.)

Ik laat het vervolg van de vertaling zien, maar het is al snel duidelijk dat die over de hoofden van de meeste leerlingen gaat. Ze komen nu wel wat meer los en reageren sneller dan in het begin van de les. Ze begrijpen niet alles, geven ze nu eerlijk toe; woorden als 'loitering' en 'smothered' zitten nog niet in hun vocabulaire. Dat geeft niet, stel ik hen gerust. Ik probeer de vertaling nog eenvoudiger te maken, maar besteed er niet te veel tijd aan. Het is niet mijn hoofddoel om hun nieuwe Engelse woorden aan te leren. Maar wat was mijn doel dan wel?

Figuur 6: Hard werkende leerlingen tijdens de les in Brno

Tijd voor de finale. Ik vraag hen waarom ik hen dit vandaag nu heb laten doen. Heel direct wil ik weten wat ze vandaag geleerd hebben over poëzie vertalen. Het blijft een tiental hemeltergende seconden stil en dan steekt een slungelige puber op de eerste rij zijn hand op. "That it's hard," zegt hij een beetje lizig en hij kijkt grijnzend over zijn schouder, al op zoek naar goedkeuring van zijn vrienden voor deze duidelijk ietwat rebels bedoelde conclusie. Groot is zijn verbazing als ik dit vol enthousiasme beaam. "Exactly!" toeter ik nog net niet in zijn oor, "You got it! And now I want to know what it is that makes translating poetry so difficult..." Dat het niet simpel is, is maar het halve antwoord natuurlijk. Een meisje wil wel reageren, maar doet dit in het Tsjechisch. Met behulp van haar klasgenoten wordt haar antwoord vertaald. Het komt erop neer dat het lastig is dingen als rijm en beeldspraak te behouden in een vertaling. Daar moet je soms het gedicht een beetje voor veranderen wat de inhoud betreft. Bull's eye! Doel bereikt. Ik besluit ook nog even te benadrukken dat er dus verschillende opties mogelijk zijn en dat één oplossing soms wel wat eleganter is dan een andere, maar dat er niet noodzakelijk maar één goede vertaling bestaat. Dat hebben ze misschien wel gemerkt toen ze elkaars vertalingen bekeken en we hun oplossingen en die van de Tsjechische dichter-vertaler vergeleken. Er wordt geknikt en mijn gevoel zegt dat dit niet alleen uit beleefdheid is.

Als de bel gaat, blijf ik achter met mijn 7 collega's. Die was ik al bijna vergeten. Wat gaan zij vinden? Ze kloppen me vriendschappelijk op de schouders en glimlachen bemoedigend. De opgetrokken wenkbrauwen gaan nu gepaard met goedkeurende knikjes. Allemaal vonden ze het een gewaagd experiment, maar ze vonden de les gelukkig even waardevol als moeilijk. Mijn twee Sloveense talencollega's willen mijn les ook graag gaan geven thuis; dat is een mooi compliment. Bij een kopje

thee met een overheerlijk Tsjechisch koekje waarvan ik de calorieën niet wil tellen praten we gezellig na.

Ik ben tevreden. Mijn vertaalexperiment is gelukt. Praktische differentiatie zorgt ook in Tsjechië voor gemotiveerde leerlingen. Ik heb wat bijgeleerd. Niet alleen poëzie vertalen is moeilijk; een les vertalen voor een ander publiek gaat ook niet zonder enige aanpassingen. De Tsjechische leerlingen zijn duidelijk banger om fouten te maken dan de Nederlandse en dus gaat er heel wat tijd zitten in hen op hun gemak stellen. Het gedicht zijn ze na enkele weken misschien al vergeten, maar ik hoop vooral dat deze leerlingen het volgende van de les zullen onthouden: dat er soms simpelweg meerdere oplossingsmogelijkheden zijn en dat iets proberen belangrijker is dan iets helemaal perfect kunnen bij de eerste poging.